

Õiguskeel ja õiguspõhine kui võimu instrumendid¹

Mart Nutt

Riigikogu liige

Olemata jurist või keeleteadlane, vaatlen ma õiguskeelt tavalooikast lähtudes. Õiguskeel ei ole mingi eriline keel, vaid eesti üldkeele alusel põhinev ja selle struktuuri järgiv erikeel, milles kasutatakse täpseid ja võimalikult ühetähenduslikke termineid. Seega on õiguskeel tavakeele spetsiifiline versioon, mida ei saa vaadelda tavakeelest kuidagi lahus. Õiguskeelt ei ole võimalik vaadata lahus ka teistest ühiskonda puudutavatest erikeeltest – poliitikakeelest, riigiteaduste keelest, sotsioloogiakeelest, mistõttu ei tõmba ka mina nende vahele teravat piiri.

Samas on õiguskeel erilise terminoloogia ulatuse tõttu rahvusvahelisem kui tavakeel. Kuna õigusel on tugev rahvusvaheline ulatus ja rahvusvahelise õiguse arenguga on see pidevalt laienenud, on õiguskeeles esindatud ka suuremal määral rahvusvaheline sõnavara kui tavakeeles. Siit jõuame esimese dilemma juurde: kas õiguskeel peakski jääma võimalikult rahvusvaheliseks või peaks õiguslaseid termineid võimalikult palju tõlkima, lähendades seeläbi õiguskeelt veelgi tavakeelele ja arendades rahvuslikku õiguskeelt. Paljud seadused ja nende osad on teiste maade seadustest tõlgitud, näiteks Eesti õigussüsteemis Saksa seadustest, mistõttu terminite küsimus on ka sellega seoses aktuaalne.

Õiguskeele rahvusvahelistumine lihtsustab õiguslase tekstide tõlkimist ja ühtlustab arusaama terminite tähendusest. Nii õigusteadlastele, seadusandjatele kui ka ametnikele on see kahtlemata mugavam tee. Teisalt võib see muuta õiguskeele mõistmise tavainimesele raskemaks olukorras, kus õiguslased rahvusvahelised terminid on talle arusaamatud.

Toon ajaloost paar teadlikult äärmuslikku näidet. Osmani impeeriumi rajasid teatavasti türklased ja asjaajamiseks sai ka türki keel. Ent türki keel oli tollal rändkarjakasvatavate keel ning õiguslase terminoloogia võeti pärsia ja araabia keelest, mis olid regionaalsed kultuurkeeled ja täitsid *lingua franca* rolli. Nii kujunes Osmani impeeriumi eliidi suhtlemiskeeleks hübriidkeel – osmani keel, mille grammatika põhines türki keelele, kuid suur osa spetsiifilisest terminoloogiast tuli pärsia ja araabia keelest. Osmani keel erines XX sajandi alguses türki rahvakeelest sedavõrd, et tavainimesed sellest aru ei saanud. Kemal Atatürki keelereformi sisu oli pöörduda tagasi türki rahvakeele juurde ja teadlikult hakati looma türki keelset õiguslase terminoloogiat, mis asendaks pärsia- ja araabiapärase.

Meie hulgas ei ole ilmselt palju neid, kes saaksid Venemaa soome-ugri keeltest aru. Kui aga lugeda nendes keeltesse tõlgitud õiguslaseid tekste, siis vene keele oskajal ei ole raske

¹ Artikkel põhineb 17. detsembril 2012. a õpetajate majas toimunud XX õiguskeelepäeva ettekandel.

nende sisu mõista. Lihtsalt kogu õiguslane terminoloogia on venekeelne ja sobitatud soome-ugri keelte grammatilisse raamistikku.

Kultuurkeele vajalik tingimus on aga siiski omakeelse terminoloogia olemasolu. Eesti keelest sai kultuurkeel järk-järgult ja sellele aitas tohutult kaasa eesti keele saamine iseseisva riigi ametlikuks keeleks, kuid mitte ainult. See, et arendati eestikeelset terminoloogiat, sh õiguslast, et loodi eestikeelne kõrgkool ja teadus, oli fundamentaalse tähtsusega eesti keele kujunemisel kultuurkeeleks. Õiguskeeles võeti kasutusele mitmeid ilusaid eestikeelseid termineid, asendamaks võõrlaene. Näiteks *asutis*, mille vaste oleks *institutsioon* või *organ*. Kas noored juristid üldse teavad seda, mille poolest erinevad *asutis* ja *asutus*? 1990-ndate alguses, kui püüdsime Riigikogu põhiseaduskomisjonis (tolleaegse nimega riigiõiguskomisjon) *asutist*, nagu ka mitmeid teisi eestikeelseid termineid, tagasi tuua, pälvis see sedavõrd tugevat vastuseisu, et jäi tegemata. Vastuseis lähtus arusaamast, et õige õiguskeel koosneb rahvusvahelistest või siis vähemalt võõrsõnadest.

Täna oleme mõneti samasuguse valiku ees. See puudutab infotehnoloogiat. Iga arvutiinseneri jaoks on lihtsam toimetada inglise keeles ja mõnele on eestikeelne IT-keel lausa õudusunenägu. Samas, kui me eestikeelset IT-sõnavara ja arvutiprogramme välja ei arenda, on eesti keele koht tulevikus olmesuhtlemises. Sama saatus võib tabada õiguskeelt, kui Euroopa õiguse ülevõtmine mõjutab tunduvalt meie keelekasutust ja terminoloogiat.

Vaatleme nüüd õiguskeele ja õigusmõtlemise seoseid. Soovimata laskuda semiootikasse, on terminite tähendusel ja mõtlemisel, mille kaudu terminitest aru saadakse, ühene seos. Õiguskeele eesmärk on, et terminid oleksid võimalikult ühte moodi arusaadavad kõigile. Sel viisil mõjutab õiguskeel inimeste õigusmõtlemist. Kuid tavakeele terminid on pidevas muutumises, mis toob kaasa olukorra, kus inimesed ei pruugi mõnesaja aasta, rääkimata mõne aastatuhande tagusest tekstist enam aru saada, kuigi see on kirjutatud samas keeles. Tänapäeva kreeklane koineest eriti aru ei saa, kui ta seda eraldi õppinud ei ole. Ladina keelest pärit sõnu kasutab enamik euroopa keeli, rääkimata romaani keeltest. Ladinakeelsed õigusterminid on jäänud tänapäeva keeltes oma tähenduselt praktiliselt muutumatuks. Ent kui kõrvutada tavakeele sõnade tähendust Vana-Rooma aegse ladina keelega, siis võib mõnede sõnade tähendus olla teisenenud ning praegune kasutusviis algupärasest kaugenenu.

Tavakeeles on ka ühel sõnal rohkem tähendusi kui õiguskeeles. Seega on õiguskeel tavakeelest konservatiivsem, kuid kuna tavakeel on ajas märkimisväärselt muutuv, siis tajub ka õigusmõtlemine erineva ajastu keelt sageli teistsuguses tähenduses. Seega kujundab õigusmõtlemine, mis paljuski toetub praktikale, ka õiguskeelt.

Kuid keelt kujundatakse ka teadlikult, andes juba kasutusel olevatele terminitele teistsuguse sisu. Esmalt meenub siinjuures George Orwelli poolt antiutoopias „1984“ kasutusele võetud termin *uuskeel*, mis kujutas endast totalitaarse riigivõimu poolt teadlikult moonutatud keelt, milles inimestele tuttavatele terminitele anti uus sisu ja selle kaudu kujundati inimeste mõtlemist ümber. Orwelli raamatus oli lausa töeministerium, mis kirjutas vanu ajalehti ümber, et inimestel ei oleks võimalik saada teada varem kehtinud *tõde*. Orwell ei leiutanud tegelikult jalgratast, vaid täheldas NSV Liidu ja Natsi-Saksamaa propagandateenistuste poolt korraldatavaid keelemoonutusi. Vaatame põgusalt mõningaid termineid, mis on

ideoloogilistel kaalutlustel omandanud näiteks NSV Liidus teistsuguse tähenduse kui mujal maailmas ja mis elavad jõudsalt edasi endise nõukogude bloki maade inimeste mõtlemises.

Vabadus – tunnetatud paratamatus, mitte aga inimese õigus teha ilma väliste mõjutuseta valikuid.

Föderatsioon – tsentraliseeritud impeerium, milles toimub ainujuhtimine, mitte jagatud võim.

Demokraatia – kohustus täita kõrgemalt tulevaid korraldusi karistuse hirmus.

Rahvas – anonüümne mass, kelle seisukoht avaldub juhtide otsuste läbi.

Inimõigused – riigi poolt antavad sotsiaalsed hüved, mitte aga sõna-, väljendus- või ühinemisvabadus või teised põhiõigused.

Valimised – kohustuslik toetus etteantud kandidaadile või otsusele.

Vabatahtlik – kohustuslik tegevus, mille eest ei maksta töötasu.

Fašist – laiemalt vaenlase kuju. Kitsamalt natsionaalsotsialist, aga kuna Stalin ei soovinud vastanduda terminile *sotsialist*, asendas ta selle *fašistiga*, mille tähendust nõukogude inimene ei teadnud.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit – riik, mille nimes ei vastanud ükski sõna tõele.

Korea Rahvademokraatlik Vabariik – riik, mis ei esinda rahvast, ei ole demokraatlik ega ole ka vabariik, kuna seda valitseb päritava võimuga türann.

Üldse kasutavad just diktatuurid või ainuvõimule pürgivad liikumised kõige rohkem termineid *rahvas* ja *demokraatia*. Sõnu, nagu *rahvavaenlane*, *rahvamalev*, *rahvamiilits*, *rahvakomissar*, *rahva tahe*, *rahvademokraatia*, *demokraatlik tsentralism*, tavaliselt demokraatlikus ühiskonnas või demokraatlike liikumiste retoorikas ei kohta või kohtab harva.

Seda loetelu võiks pikalt jätkata. Paraku ei saa jätta märkimata, et uuskeele kujundamine toimub ka demokraatlikus keskkonnas eesmärgiga kujundada inimeste mõtlemist vastavalt poliitika kujundajate soovidele.

Kui Soome pürgis Euroopa Liitu, siis kartsid Soome võimud tõsiselt assotsiatsiooni, mida tekitab sõna *liit* Nõukogude Liiduga seoses. Et seda hägustada, loobuti Soomes *Euroopan Liitto* kasutamisest ja see asendati sõnapaariga *Euroopan Unioni*. Soome eeskujul ja sama paralleeli kartes soovitas president Lennart Meri ka Eestis kasutada *Euroopa Uniooni*, kuid see ettepanek ei läinud läbi.

Küll on Eestis tehtud korrekture mitmete mõistete osas, et vältida paralleelide tõmbamist. Nii ei tõlgita *European Council*'i *Euroopa Nõukoguks* (mis võiks eksitada seoses *Council of Europe* puhul) ega mitte ka *Euroopa Ülemnõukoguks*, mis võiks viidata *NSV Liidu ülemnõukogule*, vaid *Euroopa Ülemkoguks*. *Commissioner* tõlgitakse Eesti keeles *volinikuks*, mitte aga *komissariks*, nagu mitmes teises keeles, sh soome keeles, vältimaks paralleele *rahvakomissariga*.

Euroopa Liidu õigusterminoloogias on ilmselt kolm kõige väljavenitatumat sõna: *suveräänsus*, *föderatsioon* ja *subsidiarsus*, mida igäüks käsitleb just sellises tähenduses,

nagu meelepärane on. Eesti võõrsõnade leksikon sisustab *suveräänsuse* järgmiselt: *see on riigi täielik sõltumatus teistest riikidest nii sise- kui välispoliitikas. Suveräänsuse sisu on ajaloos korduvalt muutunud, tähistades algselt valitseja suveräänsust, mis hiljem kandus kodanikkonnale (rahva suveräänsus) ja seejärel riigile, kuid suveräänsust ei ole varasemalt käsitletud jagatavana. Kui ma ei eksi, ühitas esimest korda suveräänsuse ja selle puudumise NSV Liidu konstitutsioon. Jagatud suveräänsusest on räägitud ka föderatsioonide puhul. Euroopa Liidu õigusterminoloogias tähendab suveräänsus just jagatud suveräänsust, kuna liikmesriigid oleks nagu suveräänsed, aga liidu ainupädevuses olevad õigusaktid on riigisisese õiguse suhtes ülimuslikud, mis nagu välistaks liikmesriigi suveräänsuse.*

Föderatsiooni võib venitada *unitaarriigist konföderatsioonini*. Praktikas on tänapäevased föderatsioonid riigid, kus rahvusvaheline subjektisus (seega ka suveräänsus rahvusvahelistes suhetes) kuulub liidule, liidusisene suveräänsuse jaotus on aga liidu siseasi. Osariigil eraldumise õigust üldjuhul ei ole. Sellisteks föderatsioonideks on näiteks USA, Saksamaa, India, Brasiilia. On nn föderatsioone, kus osariikidel pole mingeid õigusi, nagu näiteks Vene Föderatsioon. Kahtlemata oleks kujuteldav ka föderatsioon, kus osariigid säilitavad ka rahvusvahelise subjektisuse ja õiguse liidust lahkuda, aga praegu selliseid föderatsioone pole. Euroopa Liit võiks põhimõtteliselt olla selline föderatsioon. Kas aga selline föderatsioon oleks üldse püsiv ja elujõuline, me ei tea. Kindlasti oleks ülioluline föderatsioon ühemõtteliselt defineerida enne, kui Euroopa Liitu hakatakse föderatsiooniks kujundama.

Pärast Maastrichti lepingut, millega toodi liitu föderatiivsuse elemendid, on Euroopa Liit arenenud kahjuks paljuskatse-eksituse meetodil ja ükski leping ei ole toonud pikemaajalist stabiilsust. Amsterdamis leping, mis pidi looma pikaks ajaks uue Euroopa Liidu arhitektuuri, jäi ajale jalgu kolme aastaga. Nice'i leping, mis pidi lahendama Euroopa Liidu laienemisega seotud kitsaskohad, oli vananenud juba enne, kui jõustus. Euroopa põhiseaduse leping ei saanudki jõustuda, kuid oleks tänaseks ilmselt vananenud, kuna samadest põhimõtetest lähtuv Lissaboni leping on mitmete Euroopa Liidu juhtide poolt tunnustatud ebapiisavaks ja soovitakse diskussiooni uue aluslepingu üle. Mis peaks sisendama kindlust, et uus alusleping pikemaajalisemaks osutub kui paar-kolm aastat? Küll vähendatakse selle protsessi käigus liikmesriikide ja suurendatakse eurobürokratia otsustusõigust. Kas ajaloos on vettpidavat tõendit selle kohta, et jääk ja tsentraliseeritud suur süsteem oleks efektiivsem kui paindlik ja detsentraliseeritud? Impeeriumide lagunemine XX sajandil tõestas just vastupidist. On ju ilmne, et mida tsentraliseeritum on organisatsioon, seda kaugemale jääb otsuste tegemine kodanikust. Kui tsentraliseerimise käigus räägitakse demokraatia defitsiidi vähendamisest, siis meenub tahtmatult uuskeel.

Euroopa Liidu väärtuste hierarhia tipus või vähemasti selle lähedal on *subsidiarsuse* põhimõte. Algselt oli subsidiaarsus katoliikliku ühiskonna põhimõte, mille kohaselt ühiskond ei tohi sekkuda seal, kus perekond saab ise teha otsuseid. Maastrichti leping nägi ette, et Euroopa Liidul ei ole seadusandlikke volitusi, kui küsimust on parem lahendada kohalikul tasandil. Tõsi, seda on piiratud Euroopa Liidu ainupädevuse sättega. Tulevikukonvent hakkas subsidiaarsust piirama, kuid kadunud see siiski pole. Subsidiaarsusest lähtumine peaks tasakaalustama Euroopa Liidu pidevalt tsentraliseeritumaks muutuvat juhtimisest ja liidu

keskvõimu volituste suurendamisest tingitud ohtu liikmesriikide otsustusõigusele, teisisõnu suveräänsuse kadumisele.

Mitmete Euroopa Liidus kehtestatud *standardite* puhul tekib küsimus, kas need lähtuvad ikka otstarbekusest, mitte inertsest tsentraliseerimistendentsist reglementeerida turgu nii palju kui võimalik. Kui algselt võis olla standardite mõte parandada turul konkurentsitingimusi, siis nüüdseks takistavad need paljuski konkurentsi, toetavad monopoolsust (vähemasti hõredalt asustatud piirkondades ja väikeriikides) ja kruvivad hindu üles.

Pole kahtlustki, et mitmeid küsimusi on otstarbekas lahendada just liidu tasandil. Vastasel korral ei oleks Euroopa Liidul ju mõtet. Eriti aktuaalseks on saanud teema, mida peaks tulevikus delegeerima liidu tasandile, seoses nn eurokriisiga ja mitmete eurotsooni riikide pankrotistumise ohuga. Rahanduses on tsentraalsete reeglite ja eriti kontrolli laiendamine ilmselt põhjendatud, kuna ühte valuutat kasutavad riigid ei saa ajada edukalt ühtset rahanduspoliitikat, kui mõned riigid lihtsalt laenavad end lõhki. Kuid vajadust tsentraliseerida eelarve põhimõtteid ei tohi meelevaldselt üle kanda teistele valdkondadele.

Euroopa Komisjonist tuleb eelnõusid, mille otstarbekus viia otsustus liidu tasandile, on küsitav ja seega võimalik vastuolu subsidiaarsuspõhimõttega aktuaalne. Õigusvolinik Viviane Reding on tulnud välja radikaalse andmekaitsereformiga. Peale selle, et see jätab suure osa otsustusest liidu tasandile, on see ülemääraselt jäik ja seab liikmesriikidele tohtu halduskoormuse, mida mitmed riigid ei suuda täita, ja tulemuseks võib olla, et tegelikult andmekaitse halveneb kõikjal. Reding on samuti esitanud direktiivi eelnõu sookvootide rakendamiseks, mis reglementeeriks, et 2020. aastaks peavad vähemalt 40% kõigist Euroopa Liidu börsiettevõtete juhtkonna liikmetest olema vähem esindatud soo esindajad. Sookvootide teemal on lihtne juhtida tähelepanu kõrvale subsidiaarsuselt, kuna kvootide pooldajad ei lähtu tihti peale meetme otstarbekusest, vaid arusaamast, et kvoodid on „head“. Vaidlustamata arutelu vajalikkust kvootide üle, on 9 liikmesriiki esitanud seisukoha, et sookvootide kehtestamine ei peaks otsustatama liidu, vaid liikmesriikide tasandil.

Eestisse on jõudnud arutelule Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse eelnõu, mis käsitleb Euroopa tasandi erakondade ja poliitiliste sihtasutuste põhikirja ning rahastamist. Riigikogu põhiseaduskomisjonis pälvis see eelnõu kriitikat võimaliku subsidiaarsuspõhimõtte rikkumise tõttu. Lühidalt soodustaks selle eelnõu kohane määrus üleeuroopaliste tsentraliseeritud erakondade kujunemist, mis jätaks liikmesriikide samasse perekonda kuuluvad erakonnad territoriaalorganisatsioonide seisusesse. See võib omakorda tuua kaasa olukorra, kus tsentraliseeritud erakonna juhtkond hakkab mõjutama liikmesriigi sisepoliitikat. Euroopa valimistel üleeuroopaliste erakondade rahastamisega seatakse need aga eelisolukorda võrreldes erakondadega, kes ei kuulu üleeuroopalistesse perekondadesse. Kui sel moel soovitakse välja suretada võimalikke äärmus- või populistlikke parteisid ja anda eluõigus üksnes põhivoolu parteidele, siis see on lühinägelik ja vaevalt et täidab eesmärki. Ka äärmused muutuvad üleeuroopaliseks. Kuid kodanike valikuvabadust piirab see kindlasti. Samuti tekitavad need ebavõrdset kohtlemist ja vähendavad ühinemisvabaduse kaudu ühiskonna mõjutamise võimalusi. Kuid see trend on ka risti vastuolus nende ootustega, mis on aktuaalsed tänases Eestis: võimaldada lihtsamalt uute erakondade asutamist ja tagada

väikeerakondadele õiglasem rahastamine, vältida väljastpoolt Eestit tuleva rahaga osale erakondadele eelisseisundi loomist. Eesti kodanikuühenduste kõvahäälnel sõnum oli mitte teha DASA-sid või MASA-sid,² mida kõnealuse määrusega just looma ja toetama hakataksegi. Mitmete sellelaadsete algatustega püütakse ignoreerida reaalsust, et Euroopa Liit ei ole veel mingisugunegi föderatsioon ja niisugused üleeuroopalised tsentraalsed kehandid satuvad vastuollu liikmesriikide põhiseadustega.

Oma kogemusest Riigikogu liikmena ja paljudest rahvusvaheliste organisatsioonide tegevusest osavõtjana jagan seisukohta, et me ei tohiks jätta arvestamata tõsiasja, et Euroopa Liidu liikmesriigid on ajalooliselt, kultuuriliselt ja majanduslike võimaluste poolest piisavalt erinevad, et parem ja otstarbekam oleks lahendada paljud küsimused liikmesriikide, mitte liidu tasandil. Liikmesriikide parlamentide rolli vähendamine ümbernurga, kaudsete meetoditega ei anna head tulemust ega suurenda kodanike usaldust Euroopa Liidu vastu ega ka mitte ühtekuuluvust. Subsidiaarsuse põhimõte ei tohi muutuda loosunglikuks paberiks, millel ei ole mingisugust sisu. Mul on tunne, et seda seisukohta jagab suur enamus Euroopa Liidu kodanikest.

Õhtumaistes väärtushinnangutes on viimastel kümnenditel toimud palju muudatusi, mis on muutnud nii tavakeelt ja mõtlemist kui ka õiguskeelt ja õigusmõtlemist. Nende trendide keskseks märksõnaks on *sallivus*, rohkem küll võõrsõnana kasutatav *tolerantsus*. Tekkinud on uued arusaamad, mis on sobilik ja mis mitte ja selle märksõnadeks on *poliitiline korrektsus*, *kollektiivsed õigused*, *osalusdemokraatia*, *multikultuursus* ja *positiivne diskrimineerimine*.

Tolerantsus ei tähenda uues õigusmõtlemises aga abstraktset sallivust kõige suhtes, vaid sallivust selgelt etteantud piirides. Põhivoolust kõrvalekalle suhtes, nagu poliitiline ebakorrektsus, kehtib pigem *nulltolerants*. Iseenesest on mõisteta, et ühiskond ei saa tolereerida kõike, näiteks kuritegevust, avaliku korra jõhkrat rikkumist ja inimväärkuse alandamist sallimatuse, rassismi või ksenofoobia läbi. Kuid nagu mõistete tähendus muutub, võivad ka üllad eesmärgid muutuda oma vastanditeks, kui neid rakendatakse ebanõistlikult. Nii võib *poliitiline korrektsus*, mis algselt tähendas lugupidamist, muutuda tsensuuri kattevarjuks ja väljendusvabaduse piiramiseks, *kollektiivsed õigused* individuaalsete õiguste piiramise vahendiks, *osalusdemokraatia* kõige häälekama vähemuse diktaadiks, *multikultuursus* üleskutseks mitte lõimuda ega tunnustada asukohamaa tavasid ja väärtusi ning *positiivne diskrimineerimine* privileegide loomiseks ja viigileheks diskrimineerimise ees, mis ebavõrdsuse vähendamise asemel seda suurendab. Juba praegu ei kehti mitmete kuriteokahtluste puhul meedia, aga sageli ka avalikkuse jaoks *süüütuse presumpatsioon*, vaid piisab väidetava kannatanu ütlustest või ajakirjaniku oletusest, et inimese süü oleks nagu iseenesestmõisteta. Kui eesmärk pühitseb abinõu, siis ei loe ka enam see, et konventsioonid ja põhiseadused tagavad väljendusvabaduse ja keelavad tsensuuri. Poliitiline ebakorrektsus ja selle keelamine ei olegi siis enam tsensuur, vaid nn väärtuste kaitse, ja vastuolu sätetega, mis keelavad tsensuuri, ei olegi. Mitmes riigis on mõnedes ajaloosündmustes kahtlemise või vihakõnede kriminaaliseerimise kaudu seda juba tehtud.

² DASA – demokraatia arendamise sihtasutus, MASA – maailmavaate sihtasutus..

Poliitilise korrektsuse huvides on laenatud ka teine Orwelli kirjeldatud tegevus: mineviku muutmine. See ei puuduta ainult ajalooõpikuid, milles kujundatakse ümber hinnangut ajaloosündmustele mitte uute faktide põhjal, vaid tuginedes muutunud poliitilisele „reaalsusele“. See puudutab ka ilukirjandust, filmi jm. Pean tunnistama, et kõhedust tekitab teadmine, kui tänapäeva lastel pole võimalust lugeda Astrid Lindgreni „Pipi Pikksukka“ originaalis, kuna selles on poliitiliselt ebakorrektsaid väljendeid, vaid nad saavad lugeda üksnes moonutatud teksti; kus kuningas Arthuri õukonnas peavad olema esindatud eri nahavärvi ja soolise sättumusega inimesed, kuigi toleaeelses keldi ühiskonnas oli see võimatu. Ja peatselt oleme silmitsi „Kolme musketäri“ või „Kevade“ tegelastega, kes peavad esindama samuti erinevaid sättumusi, kultuure ja rahvaid. Seda teed mööda on kerge jõuda absurdini. Ühtlasi on siit kukesamm karistamiseni isikliku arvamuse avaldamise eest, kui see erineb, veelgi enam, seab kahtluse alla põhivoolu arusaamad ja hinnangud.

Vaba ühiskond on õhtumaise kultuuri suurim väärtus. Meie ühine kohustus on seista selle eest, et vaba ühiskond jääks püsima. Ja vaba ühiskond mitte orwelliku uuskeele tähenduses, vaid ka tegelikult, meie tavaarusaamades.